

SZÉKELY KIVÁNDORLÁS

ELŐADTA

T. NAGY IMRE

KÜLÖNLENYOMAT AZ 1895. ÉVI III. OKSZ. GAZDA-KONGRESSZUS
KIADVÁNYAIBÓL

BUDAPEST

A „PÁTRIA” IRODALMI VÁLLALAT KÖNYVNYOMDÁJA

1895

XXXII. Székely kivándorlás.

T. Nagy Imre előadó (olvassa):

T i s z t e l t b i z o t t s á g !

A Székelyföld legkeletibb szegletéről, az oláh határ közvetlen szomszédjából, a kivándorlásnak tartott néphullámvész közepéből rendelt engemet ide a mélyen tisztelt kongresszus előkészítő bizottságának kitüntető felhívása, hogy a székely kivándorlás kérdésében nézeteimet előadjam.

Készséggel engedtem a nagybecsű megbízatásnak, mert mint ama vidék fia és szülőtte, szerény tehetségeimhez képest, ismerni vélem úgy magát népemet, mint az ő viszonyait.

Sajnálattal kell azonban már jó előre kijelentennem, hogy szerény nézeteim az ugynevezett kivándorlás kérdésében sokban elütnek azon általános felfogásoktól, melyek évtizedek óta közfelfogások lettek s ugyszólva közhangulatot keltettek.

A székely kivándorlás kérdése évtizedek óta van napi-renden, különösen a sajtóban. Ez eredményezte azt, hogy az újabb időben már nemcsak a sajtónak, hanem az országgyűlésnek, kormánynak és társadalomnak jóakaratu figyelme fordult a székelység felé. Ez eredményezte azt, hogy ma már teljes megnyugvással konstatálhatjuk, hogy a Székelyföld bajai orvoslásának szüksége elismertetett s maga az orvoslás is tényleg több irányban megkezdett.

Egyidőben — nem is olyan régen — a kérdés annyira akuttá vált a sajtóban, hogy annak orvoslása érdekében nem kevesebb, mint a székelyek kitelepítése hozatott javaslatba s tétettek indítványok ennek érdekében. Maga az E. M. K. E. foglalkozott a székely kitelepítés eszméjével s erre egy külön szakosztályt alakított. Kuun Kocsárd a nemes gróf, kétszázötvenezer forintot érő vagyonát ajándékozta az E. M. K. E.-nek azon célra, hogy azon a székelyek kitelepítését eszközölje.

Azonban, a ki a kérdés körül felhozott indokokat hig-gadtan bírálta s ki maga is ismerte a helyzetet, azt találta mindig, hogy azokban több az idealizmus, mint a praktikus.

Különösen azok, kik a székely kivándorlást, mint ilyent fogták fel, tévedtek legtöbbször az idealizmus terére, mert

abban, hogy a Székelyföldnek Oláhországgal határos részéből a munkásosztály időnkint a szomszéd országba megy munkakeresés céljából, egyenesen kivándorlást láttak és látnak. A kitelepítés eszméjét is természetesen a kivándorlástól való megmentés eszméje hozta létre. Azért azok, akik a székelyt kiakarták vagy akarják telepíteni, feltétlenül hisznek a kivándorlásban, mert hiszen aki preskribálja az orvosságot, vagy aki azt beveszi, az maga is hiszi a betegséget, vagy azért, mert érzi, vagy azért, mert elhitették vele. A kitelepíteni akarók az utóbbiakhoz tartoznak.

Hogy tulajdonképpen hol is kezdődnek az a kitelepítés s mi módon kíséreltetnék meg a megoldás, azt mi ott a helyszínen alig tudnók kitalálni; mert nem tudnók megnevezni, hogy tulajdonképpen melyik osztályát kellene kitelepíteni a székelységnek.

Azt a kevés számu valóságos napszámos osztályt-e, a legszegényebb birtokos osztályt-e, az adósságok miatt tönkrement gazdákat-e, iparosokat-e, vagy vegyesen minden elemből? Mert annyit előre is meglehet jósolni, hogy minden rendű és rangu osztályából a székelységnek fogna akadni vállalkozó, ha kell ezer számra, a kik hajlandók lennének az ujság ingerével bíró kitelepedésre, egy kis exkurzióra, különösen, ha a birtokba adandó fekvőségek egyelőre előnyösnek ígérkező jelzőlog-törlesztések alakjában adatnának. Itthon pénzzé tennék a mijök van s ennek csábító hatása alatt szívesen vándorolnának az uj hazába. Hogy ott aztán egészen uj viszonyok és egészen szokatlan körülmények közt, vajjon mi lenne velök, azzal egyelőre nem is sokat fognának törödni. Lenne vállalkozó tehát elég, azt előre is meg lehetne jósolni, mert a vállalkozási szellem — különösen, ha jönni-menni kell — a székely embernek vérében van.

De ha bármennyire akarjuk is kerülni e kérdés fejtegetésénél a tulajdonképpeni indító ok szőnyegre hozatalát, még sem lehet kitérni előle s mégis csak azon kérdés hatol előtérbe, hogy csakugyan ki kellene-e a székelységet valahova telepíteni és vajjon miért?

E kérdésre az én egyszerű és határozott feleletem az, hogy a székelyek kitelepítésére semmi szükség. Nem indokolná azt egy hajszálnyi érdek semmiféle téren, sem nemzet-

gazdasági, sem társadalmi, sem politikai, sem közgazdasági, sem ipari, sem kereskedelmi tekintetben. Ez az én meggyőződés, melyet a statisztikai adatok hideg egybevetésén és számszerű mérlegelésén kívül, évtizedek óta a gyakorlati tapasztalat s a körülményeknek és állapotoknak figyelmes szemeltartása érlelt meg. Ha tévedek, az is emberi dolog, de mentőemre szolgál az, hogy meggyőződésből beszélek.

Megkísérlem igazolni magamat.

Nem választom külön közgazdasági, politikai, társadalmi stb. okaimat, mit a kérdés körül felhozni akarok, mert azzal igen messze nyulna e szűk keretbe foglalt előadásom.

Közfelfogás szerint, sőt állambölcselet alapján is, állami vagy társadalmi közbelépéssel való kitelepítésnek ott és akkor van helye, ha valamely vidék népessége a megélhetését képező tényezőkhöz aránylag annyira elszaporodott, hogy azon a téren, sem a meglévő intézményekkel, som új intézmények meghonosításával tovább meg nem férhet és meg nem élhet. Az ezen okon kívül eső kitelepítési szándék és törekvés lehet igen szép, igen hazafias, igen dicső az illúzióban azért, hogy jónál jobb állapotokat óhajtunk, de semmi alapot nem ad a gyakorlatban.

Ha az egész Székelyföld területét viszonyítjuk a népességhez, azt találjuk, hogy az egész ország vármegyéi közt a terület aránya a lakosokéhoz a székelyföldi vármegyékben majdnem a legkedvezőtlenebb, vagyis a székelyföldi vármegyék s ezek közt Háromszék és méginkább Csik népessége majdnem a leggyéresebb.

Csikmegyében például minden □ kilométeren 25,86 lélek lakik, míg Erdély népességéből 40,08. Magyarország átlagos népességéből pedig 53,12 lakos esik egy □ kilométerre.

Szászországban 212, Nagy-Brittaniában 113, Olaszországban 99, Ausztriában 74, Belgiumban 188, Svájcban 71 lakos esik egy □ kilométerre.

A Székelyföld lélekszámaránya a lakott föld területének arányához képest, még távolról sem követeli a kitelepítés szükségét, még akkor sem, ha pusztán a statisztika számait vesszük is irányadóknak. Nem is akarom ezen számokat és számcsoportosításokat itt bőven felsorolni s azzal szükség nélkül, becses figyelmüket fárasztani.

De ezen statisztikai adatok bővebb felsorolása nélkül is azonnal tisztába leszünk a túlnépesség kérdésével, ha népünk életmódját vizsgáljuk. Ezen vizsgálatunk közben, hagyjuk egyelőre számításon kívül a kisbirtokos osztályt, melynek sorsa a legszánandóbb ugyan, de melylyel ez időszertint ugy sem törődik senki, hanem vegyük alapul a sokat kényeztetett, féltve dédelgetett s a kivándorlástól féltett napszamos osztályt.

Napszamos osztályunk napi keresményéből tisztességesen ruházkodik, részint a maga szötte és fonta kelmékkal, sőt mint látjuk, eléggé kitelik neki arra is, hogy a ruházkodásban nem ritkán fényüzést is gyakoroljon s bolti czikkeket vásároljon. Hogy e mellett jól élni is szeret s erre is meg van a módja, annak bizonyosságául felemlithetem a földmívelési miniszterium által az 1893. évről a gazdasági munkabérekről összeállított országos kimutatás alapján, hogy míg a férfi-, nő- és gyermek-napszám országos átlaga ellátással és ellátás nélkül 35,8 kr., addig például a csiki hasonló napszámok átlaga 44,5 kr. Kitűnik ezen kimutatásból az is, hogy míg az ellátás nélküli napszámoknál az országos átlag szerint egy munkás ellátása naponként 14,4 krba kerül, addig például a csiki székely napszamos ezen ellátásért 20,4 krajczárt kap. Kitűnik ezen kimutatásból az is, hogy a csiki napszambérek nemcsak az országos, hanem az erdélyi átlagokat, sőt az ország minden vármegyéjének átlagát felülmulják. A mi áll a csiki munkásra, nagyon kevés eltéréssel áll az a Székelyföld más vármegyéinek munkásviszonyaira is. Sőt a kivándorlás kérdésének vizsgálatánál éppen első sorban a csiki és háromszéki munkásviszonyokat kell hogy szemügyre vegyük, mert az állított kivándorlás anyagát ezen két határszéli vármegyé lakossága szolgáltathatja első sorban.

A mi áll a napszamos-bérekről, ugyanaz áll a cseléd-bérekről. A Székelyföldön mostanság sokkal drágábbak a cselédek, mint az ország más vidékein. Mosolyog az ember rajta, mikor a nagy hirre vergődött olcsó székely munkás- és cseléd-bérek miatt, valamely távol lakó ismerőse cseléd-, vagy munkásszerzésre kéri fel. Mikor a feltételt olvassa, maga is felsóhajt, hogy oly feltételek mellett bizony maga is szivesen látná a maga cselédeit és napszamosait.

Hanem, ha valahol a negyedik vármegyében vasutat épi-

tenek, gyárépületeket emelnek, vagy erdőt vágnak, oda tódul a székely napszámos egész seregestől. Szekerekre ülnek s egész szekérsorokon vig énekszó mellett vonulnak a munka helyére. Ott körülnéznek, kémlelődnek s ha előnyösnek látják, beállnak munkába, ha csak lehet *napszámba*, mert a szakmány-munkát egyáltalán nem szeretik. Egy hét múlva, vagy legfeljebb tiz nap múlva ott hagyják a munkát s a keresménnyel haza térnek, de egy újabb hirre megint fölkerelkednek s újból elől kezdik. Állandó, kitartó munkát tőlük alig is lehet várni, mert jól meg kell jegyeznünk, hogy a Székelyföldön a tulajdonképpeni földnélküli munkásosztály vajmi csekély számu lévén, miután a legtöbb munkás egyuttal kisbirtokos is, tartós, huzamos munkát nem vállal, mert időközben vagy kapálni, vagy szántani, vagy aratni hazatér, hogy saját kis földjét megmivelje s csekély terményét betakarítsa. Ezért van, hogy oly vállalatoknál, hol állandó munkásokra van szükség, a Székelyföldön nem székelyek, hanem mostanság tót munkások dolgoznak.

A székely munkásnak talán veleszületett hajlamában van, hogy szeret jönni-menni, világot látni, kémlelődni; kedveli a változatosságot. Ezt is egyik oknak tartom, mely őt munkakeresés ürügye alatt hazulról üzi. Egy másik ok az, hogy ha hazulról távolabb vidékre rándul egy heti munkára, ott *egyedül* megtakarítja munkabérét s a hét végén summában kapja kézhez. Családja tagjai nem támaszkodnak rá naponta s nem használják fel napról-napra a keresményt. Mig ha itthon dolgozik, a kereset naponta elkél s látszatja nincs. Ezért is kedveli a székely munkás a távol kapható munkát. Ezért megy messze földre, még Oláhországba is munkát keresni, s nem azért, mintha azt itthon meg nem kapná. Tehát nem kívándorol, mert arra nincs oka.

Nagycm közelfekvő példát hozhatnék fel erre épp a mult évből, mikor Háromszékre a gazdák tót munkásokat szerződtettek répakapálás és más gazdasági munkák végzésére. Ha e munkákra a helybeli székely munkáskéz rendelkezés alatt állott volna, bizonyosan nem jutott volna eszébe egy háromszéki gazdának se a tót munkásokra gondolni. De most a dolog úgy áll, hogy nyári mezei munkákra sem olcsón, sem drágán nem lehetett már néhány év óta itthon munkást kapni, azért

kellett és kell idegen munkáskezekhez fordulni, mert utoljára, a gazda sem lehet olyan hazafias páriája ennek a hazai földnek, kinek kötelessége volna terményeit lábán hagyni s mellette a székely kivándorlás megakadályozásának czime alatt éhen veszni. Ott, hol a legelső osztályu, dustermésü réti kaszálót a munkások *fele részért* is csak nagy vonakodással vállalkoznak lekaszálni és feltakarítani, hol a készen elvetett kukoriczaföldet a *harmadik részért* nem kapálják meg, vagy a mezei terményt (buzát, rozsot stb.) a hetedik részért sem aratják le, mint az különösen az 1893. év nyarán megtörtént, ugy hiszem, nincs olyan rossz sorsa a munkásosztálynak, hogy a viszonyok mostohasága miatt kivándorolni kénytelen legyen.

A munkásosztály — vagy mondjuk napszámos — tehát nem vándorol ki, vagy ha kivándorol, nem azért teszi, mert arra rá van kényszerülve. Hanem, ha csakugyan valakinek a nyomoruság miatt ki kell hogy vándoroljon, akkor arra első sorban a kis- és nagyobb birtokosok és az iparosok vannak kényszerülve.

A birtokos mindennap kivándorolhat, mert ugy terményeinek, mint állatainak értéke annyira leszállott s evvel szemben a napszámbér ugy felemelkedett, hogy képtelen élni. Az iparos kivándorolhat s ha szerét ejtheti, ki is vándorol, mert készítményeinek nincs piacza itthon. Azt a piacot pedig, melynek számára eddig dolgozott — értem Oláhországot — régen elveszítette. Az utóbbi években Románia nagy buzgalommal vetette magát hazai iparának támogatására, minek czéljából az iparosoknak és készítményeiknek nagy előnyöket, biztosított, sőt ügynökei utján a székelyföldi iparosokat különböző előnyök biztosítása mellett édesgette és édesgeti el tőlünk. A vámháboruval elzárta a székelyföldi iparosok elől az ő piaczeit s majdnem kényszerítette őket, hogy a kik eddig innen hazulról szállították a kész munkát és árut, nála — Romániában — telepedjenek meg. Így vándorolt ki a közelebbi évek óta sok száz székely iparos, kiknek jó része, ha egy kis módra szert tesz, bizonyosan haza jő megint, de egy része bizony ott marad és ránk nézve elveszettnek tekintendő. Én azt tartom — bár ne lenne ugy! — hogy azon székely fiuknak is jó nagy része, kiket mai kormányunk tetemes költséggel egyes nagyobb műhelyekben, gyárakban mesterségekre

képeztet ki, mikor kitanulták a mesterséget, Romániában fogják azt érvényesíteni. Ez olyan természetes folyamánya a körülményeknek, melyen nem is csodálkozhatunk. A mi iparosaink a legközvetlenebb forrásokból tudják, hogy Romániában például egy iparossegéd heti 10—20 frtot is keres, míg itthon a Székelyföldön alig emelkedik ezen bér heti 5—8 frtra. Lehet-e őket hibáztatnunk, ha e kecségető munkabérre csak az alkalmat keresik, hogy Romániába — a szomszédba — átmehessenek? Így neveltük és neveljük állandóan a szomszéd ország számára a képzett iparos osztályt s fogjuk nevelni egész addig, míg Románia ipara is a miénkhez hasonló fokra emelkedik s az iparosképzés ott is oly lendületet fog venni, hogy a munkabérek a miénkkel kiegyenlítődnek. E téren, szerintem a mi hibánk az egyoldalúságban van. Rávetjük magunkat valamely közgazdasági irány egyoldalu támogatására, s a nélkül, hogy megfontolnók annak következményeit, ezt az irányt, mintegy divatból addig követjük és támogatjuk, a míg éppen ellenkező sikert érünk el általa. Így vettük programmba az iparosképzést, annyi jóakarattal és minden oldalú támogatással már évtizedek óta. Képeztetjük az iparosokat oly előszere-ttel és oly számban, mintegy büszkeségünket helyezve ez ügybe, hogy ma-holnap valóságos tultermelés áll be. Majdnem azt szeretnők, hogy minden munkásember iparossá legyen. Ezzel szemben pedig megfélekedünk arról, hogy az a sok iparos vajjon hol és kinek fogja érvényesíteni munkáját? Közvetlen tapasztalásból mondom, hogy a Székelyföldön most is annyi iparos van, hogy majdnem egymás szájából eszik ki a kenyeret, mert készítményeiket nincs hol és kinek értékesítsék. Járnak vásárról-vásárra s keresményök nagy részét a sok fuvarbér emészti fel. Nem ezen állításom mellett tanuskodik-e az, hogy évről-évre mily nagy esengéssel és kérvényezésekkel járulnak a székelyföldi iparkamarához a végből, hogy a honvéd-bakkancsok szükségletéből néhány száznak megkészítését egy-egy város vagy vidék iparosai megnyerhessék? Nem azt bizonyítja-e azon körülmény, hogy a legtöbb iparosunk, ha csak szerét ejtheti, lemond az iparüzésről s más foglalkozást keres magának?

Ezekből szerintem az következik, hogy ne az iparosok és iparüzők számát szaporítsuk, hanem keressük a módokat,

melyekkel az ipari készítményeknek piacot szerezhetünk részint itthon, részint megfelelő vám- és kereskedelmi szerződésekkel a külföldön. Az ipar felvirágzása a kereslettől függ. A mi iparunk ma már jórészt áll azon a fokon, hogy a saját emberiségéből is ki fog fejlődni, ha a fogyasztás és kereslet feltételeit biztosítjuk számára. E nélkül az elégedetlen proletár népséget szaporítjuk s az iparoskivándorlókat mi magunk tarisznyáljuk fel azzal a segítséggel, melylyel a szomszéd országban megélhetésüket biztosítjuk.

A fennebbiek folytán egész meggyőződésemből jövő határozottsággal állítom, hogy a Székelyföldről jelenleg *más kivándorlás nincs, mint az iparosok kivándorlása.*

E mellett egy másik jelenséget szintén komoly figyelembe kell vennünk, mely azonban nem kivándorlás, hanem a szó valódi értelmében „szökés”, melyet azért is nem nevezhetek kivándorlásnak, mert teljességgel nélkülözi azon előfeltételeket, melyek valakit kivándorlásra készítetnek. Ezt sem a mi államunk, sem a világnak egyetlen állama sem volna képes megakadályozni, sem törvénynyel, sem társadalmi intézményekkel még akkor sem, ha minden fűszál mellé egy-egy csendőrt állítana. Értem a székely leányoknak Oláhországba való átszökését. Törvényes rendelkezések tiltják és szigoruan ellenőrzik ezt, de azért megakadályozni sok időközön át nem lehet ilyen közel határ mellett. Ennek alapja a székely szülők erkölcsének hanyatlása, kik ezen laza erkölcsi felfogásukkal nemcsak meg nem akadályozzák leányaiknak átszökését, sőt elősegítik azt.

Mi ennek az oka?

Röviden megfelelünk rá.

Általánosan követett szokása azon székelyeinknek, kik Romániában laknak, hogy az évnek egy bizonyos szakában haza látogatnak s legalább egynehány hetet otthon töltenek, részint látogatás, részint otthonlevő kis vagyonuk, vagy éppen megnyílt örökségük rendezése, haszonbérbe adása, vagy a haszonbér közvetlen felvétele végett. Ilyen hazarándulások alkalmával, nagyon természetes, hogy a lehető legnagyobb uraskodást fejtik ki ugy életmódjukban, mint különösen a ruházókodásban. A férfiak uri kabátot öltenek, zsebórával, fényes óralánczczal, tajtékipával és kötött házi siphával szerelik

föl magukat, a nők pedig selyem ruhával, fényes fülfüggőkkel, lánczokkal, karpereczekkel, napernyőkkel felékesítve sétálnak ki s be a falunak egy-egy legfélreesőbb utcájában lakó szegénysorsu rokonuk kapuján. Mi természetesebb, mint az, hogy az ilyen uri módot és sorsot százan és százan bámulják meg s száznak és száznak kél titkos óhajtása ezen módba jutás iránt. Azt nem fontolgatja senki, hogy azok a czifra ruhák és csillogó ékszerek vajjon mi uton-módon s minek az árán jutottak az illetők birtokába. Gyakori, sőt mindennapi dolog a fürdőidény alatt, hogy a székelyföldi fürdőkön ilyen romániai rokonok heteket töltenek. Nem természetes-e ilyen példák láttára, hogy némely szülő csak az alkalmat lesi arra, hogy leányát valami uton-módon beszóktethesse s így a jobb jövő reményében a további gondok alól magát mintegy felmenthesse.

A kikijárkáló férfiak közül is nagy a száma azoknak, kik Oláhországban több téren boldogulnak. Egy-egy ezermester patakmolnár egy-két év mulva úgy tér haza látogatóba, mint műmolnár s mint egy műmalom malom-mestere. Egy-egy szemesebb napszámosunk úgy állit haza, mint gőzgépkezelő, kinek ott heti 30 frank bére van, kire pedig itthon még a cséplőgép etetését sem mernők rábizni.

Csoda-e, ha az ilyen példák vonzanak?

De hát van-e ebben kár és hátrány, ha ezzel szemben azt látjuk, hogy az ilyen boldoguló székelyek, mihelyt egy kis módra szert tettek, azonnal haza jönnek egész családotól. Haza jönnek azért is, mert azt a házikót, azt a néhány barázda örökséget itthon egyik sem adja el, csak az alkalmat várja hogy abba újból haza térhessen. Van eset rá, hogy az évtizedekkel ezelőtt kiment nagyszülők unokája most tér haza s ül bele az elődök örökségébe.

A kikijárkálóknak van egy osztálya, mely csakugyan figyelmet érdemel. Ezek a székelyföldi falukban előforduló görög katolikusok, kik ugyan székelyek volnának nemzeti szokásaikban, nyelvökben, viseletükben, de kik az oláh papok befolyása alatt állván, a Romániában lakó hitsorsosaiak elrontott nézeteivel térnek haza ide időnként. Ezek idővel és alkalomadtán több gondot okozhatnak majd a jövőben, mint a mennyit a tulajdonképpeni székelyek kivándorlása okozhat a jelenben.

A fennebbiekben — úgy vélem — sikerült kimutatnom a székely kivándorlásnak nevezett néphullámozás jelenlegi állását s annak indító okait.

Elismerem, hogy ezelőtt három-négy évtizeddel, különösen az ötvenes és hatvanas években ijesztő mérvet öltött volt a székely kivándorlás, akkor a viszonyok és súlyos körülmények csakugyan ráutalták a székelyt arra, hogy hazáját elhagyja, manapság azonban éppen az az osztálya székely népünknek, mely akkor a kivándorlók számát adta, távolról sincs arra utalva, mert a kivándorlástól féltett napszamos osztálynak soha sem voltak kedvezőbb viszonyai, mint a milyenek jelenleg vannak.

Manapság ezen osztály kivándorlása voltaképpen csak az utlevelekről vezetett naplókából készített statisztika számaiban van. Mert éven át csakugyan sokan vesznek utlevelet Romániába, de azon utlevelesek ismét és ismét visszatérnek. A visszatérőkről pedig senki sem vezet naplót, melyből számszerint ki lehetne mutatni, hogy némely évben többen térnek haza, mint a hányan kimentek.

A kivándorlásnak nevezett néphullámozást, különösen a Székelyföld határszéli két megyéjében olyan természetes jelenségnek kell hogy tartsuk, melyet semminemű országos intézkedéssel vagy közbelépéssel megakadályozni se nem szükséges, se nem tanácsos. Mert míg a székelyek eszesebbek, találékonyabbak, vagy röviden szólva: műveltebbek lesznek a szomszéd ország lakóinál, ez a kivándorlás, vagy néphullámozás, örökkön-örökké fog tartani. Míg a székely munkáskéz becsesebb lesz Romániában, mint a benlakó oláh s míg ő minden munkát több ügyességgel és értelemmel tud kezelni Romániában, mint az lusta oláh munkás, addig az ő munkája és munkáskeze keresett és jobban fizetett lesz ott. Hogy ez a viszony megváltozzék, azt sem én, sem senki e hazában józanul nem kívánhatja, mert akkor egyuttal azt is kívánná, hogy az oláh munkás, műveltség és értelem dolgában tulszárnyalja a székelyt. A mire pedig aligha fog eljönni az idő. Hadd menjen hát az a székely munkás pénzt keresni s hadd használja ki az ő fölényéből származó hasznot és előnyt. Én a munkásosztályt nem félttem a kivándorlástól már azért sem, mert az elmondottak szerint is való az, hogy e kivándorlásra nincs rákényszerülve.

*

Egészen más megítélés alá tartozik a kisbirtokos osztály helyzete, mely a már nyomott s majdnem mesterségesen teremtett viszonyok közt élni nem tud, s ha tovább is így tart, kénytelen lesz csakugyan a vándorbotot venni kezébe s beállani kivándorlónak, mely révén legalább egy kis országos szájalomra szert fog tenni s kivándorlásának megakadályozása érdekében, akkor majd ankettezni is fognak.

Ismeretesek a Székelyföld elmaradt birtokviszonyai. Ismeretes az, hogy a Székelyföld jó nagy részén máig is az az ősi gazdálkodás folytatatik, melyett őseink magukkal hoztak Ázsiából. A kétnyomásos, háromnyomásos gazdálkodás ma már oly ősi állapot, mely mellet megélni nem lehet. Érti és látja ezt minden intelligens székely gazda, de segíteni nem képes rajta, hanem tűr és mégis okvetlen földmiveléssel foglalkozik, mert vérében van. Innen van, hogy a földbirtok mégis aránylag becses és drága. Egy hold rét olykor 5—600 frt, egy hold jobb szántó 4—500 frt vételért is elér. Természetes ebből, hogy kevesebb jövedelem kilátásával alig lehet pénztőkét nálunk elhelyezni, mint földbirtokba és mégis a legnagyobb előszeretettel abba helyezi minden megtakarított garasát a székely ember; mert ősidőktől fogva azt tartotta, s ez hagyományként marad apáról-fiura, hogy az egyetlen bizonyos tőke az, mely a földben fekszik.

De ha mindezek így vannak s ezt mindnyájan így tudjuk, akkor önként következik, hogy a földmivelési, azaz a gazdasági állapot jobbra változtatása felett kell komolyan gondolkodni annak, ki a székelység javát akarja.

E végből pedig nem szükség ábrándos szerekkel támadni meg a székely ember ugynevezett génuszát, s őt természetével ellentétes hivatásokra csalogatni, biztatgatni és erőszakolni, mert ő ha egy hétig hisz is azoknak, de egy hét múlva a jobbik eszével úgy is csak azt fogja követni, a mi neki vérében van: ő visszatér az ősi barázdához. Sőt ahhoz annyira visszatér, hogy a barázda művelésénél sem igen akar eltérni attól, a mit és a hogyan megszokta.

Őt a társadalmi intézmények erejével, sőt a törvényes intézkedések minden támogatásával azon a téren kell vezetni, védelmezni és utba igazítani, amely neki kedves. E téren első sorban felülről jövő intézkedések útján kellene gondoskodni

róla, hogy földét úgy művelhesse, hogy az neki hasznot hozzon s az ő megélhetését biztosítsa.

Hagyjuk meg a székelységet az ősi barázda mellett s ne jelöljünk részére új irányokat, csak ott és úgy, ahol és hogyan az előbbi főirány mellett azt kellő körültekintéssel tehetjük. De mindenütt keressük a módját annak, hogy a nép nagy tömege élni tudjon. Hagyjuk őket első sorban földművelőknek, de ne feledjük e téren magára.

Én mindig kétes reménnyel néztem és nézek minden oly újítást, mely akár felülről jó, akár itthon indul el, de rohamosan akar reformálni s majd az ipar, majd más foglalkozás terére akarja a székelyt egyszerre átidomítani. Nem is sikerült ideáig egy ilyen reformáció sem s nem is fog sikerülni a Székelyföldön semmi oly honboldogító eszme, melynek legelső alapját nem a földművelés képezi s mely nem abból indul ki.

A székelyek ügyében örökös tévedésben vannak azok, kik a különböző orvosszereket számukra állandóan készletben tartják s napról-napra ajánlgatják.

Állandóan összetévesztik a székely földmives osztályt a napszámos osztállyal s minden orvosszer örökösen az utóbbi osztályt traktálja. A tulajdonképpeni nyomorult földmives osztály, mely itt kinlódik és tengődik, még a papiroson ajánlott hasznos medicinákból sem kap.

Igaz, hogy a Székelyföldön alig lehet meghuzni a határvonalat, hogy hol kezdődik a földmives osztály és hol kezdődik a napszámos osztály, mert nálunk a földmives is napszámos s a napszámos is földmives és földbirtokos, a mennyiben csaknem mindeniknek van egy-két véka férőjü földje s legalább egy kis házikója és a mellett más gazdasági épületei. Valóban én nem tudom minő társadalmi, nemzetgazdasági vagy politikai irányzat ez a mai, mikor mindenfelé csak a napszámos osztály ügye-baját siratják. És itt jegyezzük meg jól, hogy a Székelyföldön, mikor napszámos osztályról beszélünk, mindig csak mezei vagy gazdasági munkást kell értenünk.

Pedig min fordul meg a kérdés? Ha a gazdaosztály helyzete javul, ugyanazon arányban önként javul a mezei munkás helyzete is, mert a tehetős gazdaosztály képes első-sorban foglalkozást adni a napszámosnak s az ő helyzete sze-

rint jobban fizetni őket. Ha a gazdaosztály szegény és nyomorult, nincs kereslete a munkásoknak, mert a nyomott sorsban levő gazda rá van utalva, hogy minél kevesebb fizetett munkást vegyen igénybe. Így könnyen beáll a napszámos fölösleg, melynek más vidéken kell kenyér után néznie, melyet itthon meg nem kaphat.

Támogassuk tehát a Székelyföldön legelső sorban és feltétlenül a földmives gazdaosztályt úgy társadalmilag mint törvényes intézmények teremtésével, hogy általa és vele a jövőmenő s kivándorlónak nevezett osztály is támogatva lehessen. Orvosoljuk a székely munkásosztály baját a földmives osztály nyomorúságának orvoslásával.

A székely gazda megélhetése az állattenyésztés okszerű üzésén alapulván, minden kitelhető módon munkáljunk azon, hogy az állattenyésztés előmozdítását célzó okszerű gazdálkodás a Székelyföldön meghonosuljon.

Támogassunk e mellett minden oly vállalatot, mely a Székelyföld gazdag erdő-, ásvány-, ásványviz- és egyéb anyagai kihasználása, feldolgozása és kivitelére van vagy lesz hivatva. Állítson, támogasson, segíyezzen az állam a Székelyföldön ilyen vállalatokat, gyárat, műhelyeket, melyekben a napszámos osztály, valamint az időközönként keresetre járó székely kisbirtokos gazda is állandó vagy időközi foglalkozást, találjon; mert ha itthon munkát és keresetet kap, nem lehet őt féltetni, hogy szeretett hazai földét elhagyja, melyhez jobban a világnak egy népe sem ragaszkodik, mint éppen a székely.

A kivándorló iparosok kivándorlását pedig ne azzal igyekezzünk megakadályozni, hogy minél több székelyt képezzünk iparossá, hanem azáltal, hogy minden iparos a lehető legmegfelelőbb kiképzésben részesüljön. Ne a számot szaporítsuk tehát, hanem a szakértelmet neveljük. E mellett pedig gondoskodjék róla állam és társadalom, hogy az ipari készítményeknek piacza, kelete legyen. A külfölddel kötendő vám- és kereskedelmi szerződésekben tartassék szem előtt legfőképen és első sorban az, hogy kivihető kész árucikkeink árát a magas vámok ne szorítsák le a külföld piaczaíró. Akkor székelyföldi iparunk is fellendül.

A Romániával kiütött vámháborunk éppen úgy megölte

a székelyföldi ipart, mint megölve tartja annak jelenlegi fél-szeg békéje.

Még csak az van hátra, hogy Románia felől az állat-behozatal is nyiljék meg, s akkor a Székelyföldön most még tengődő kisbirtokos kezét foghat a kivándorló iparosokkal. Ettől pedig óvja meg Székelyföldünket józan közgazdasági politikánk !

*

Az elmondottakban törekedtem a székely kivándorlás mibenállásáról, okairól s annak amennyiben létezik, a megszüntetésére vezető intézkedésekről szerény nézeteimet mély tisztelettel a mélyen tisztelt bizottságnak előterjeszteni, kérve, hogy határozati javaslatomat elfogadni méltóztassék!

Határozati javaslatom a következő:

Mondja ki a kongresszus, hogy:

1. a székely kivándorlás kérdése sem kitelepítés, sem a székely munkásoknak az ország belseje felé való irányzása által egyoldalulag megoldható nem lévén, úgy az állami, mint a társadalmi törekvéseknek arra kell irányulniok, hogy a székely népnek otthon, saját vidékén való megélhetése biztosíttassék, mivégből:

2. a népnek házi, kézmű- és gyáriparral való foglalkoztatására, szoktatására és oktatására módok és eszközök nyújtandók;

3. miután majdnem minden székely munkás egyuttal kisbirtokos is, törvényes intézkedések tétessenek arra, hogy az arányosítási munkálatokkal egyidejűleg a tagosítás is keresztül vitessék, úgy azonban, hogy minden község részére közös legelő is biztosíttassék;

4. a Székelyföldnek, különösen Oláhországgal határos részein, a lakosság egyik fő megélhetési forrását az állattenyésztés képezvén, minden telhető állami intézkedésekkel és társadalmi közreműködéssel az állattenyésztés ügye felkarolandó, részint a tenyészállatok olcsó és könnyű közvetítése által a fajtajavítás útján, részint a legelők gondozása, mesterséges kaszálók létesítése és takarmánynövények megkedveltetése által;

5. az állattenyésztés ügyének hathatósabb előmozdítása végett az erdőségekről felvett üzemtervek, az egyes

községek közbirtokosságainak esetről-esetre beadott kérésére, az illetékes törvényhatóság helybenhagyó határozata alapján évről-évre olyképpen módosítandók, hogy az erdőterületnek felvett legelők és legelőrészek az erdei kezelés alól kivéssenek, a beerdősült, de a legelőnek felvett területek pedig, mint erdők vétessenek kezelés alá. Oly felnőtt erdőkben és erdőrészekben, melyekben a legeltetés nagyobb kárt nem okoz, a legeltetés el ne tiltassék;

6. a határszéli Székelyföld gazdag erdőségeiben levő fáinak feldolgozott állapotban való piacra vitele érdekében minél több faipari vállalat felvirágzása előmozdítandó. A hegységekben lévő vas, réz, só, petroleum stb. ásványok feldolgozására keletkező vállalatok támogatandók s minél több ily vállalat és gyár keletkezése előmozdítandó;

7. a Székelyföld ásványos és gyógyforrásai vizének a világforgalomba hozása, valamint számtalan gyógyfürdőinek fellendülése s az idegen és belföldi forgalom élénkítése végett támogatandó államilag és társadalmilag minden oly vállalat vagy törekvés, mely ezt előmozdítani hivatva van.